

XORIJIY TILLARNI O`QITISHDA HAR BIR O`QUVCHI BILAN INDIVIDUAL SHUG`ULLANISH VA KO`PRIK TIL MOHIYATI

Ismanova Odinaxon Urumbayevna
Qaxxorov Abdugafur Ibrohimjon o`g`li

Fargona Davlat Universiteti magistrantlari Lingvistika (Nemis tili),

Axrorova R.U

F.f.f.d Ph.D.

Annotatsiya: *Ushbu maqolada xorijiy tillarning bugungi kundagi ro'li, uni o'qitishda yo'l qo'yilishi mumkin bo'lgan xatolar va ularni bartaraf etish yo'llari, ko'prik til mohiyati xaqida gap ketadi.*

Kalit so'zlar: *Chet tillar, dars berish jarayoni, o'qish va o'qitish tizimi, individual yondashuv, noto'g'ri atamasi, ko'prik til.*

Kim xorijiy tillardan xabardor bo'lmasa, u o'z tilini ham yaxshi tushuna olmaydi

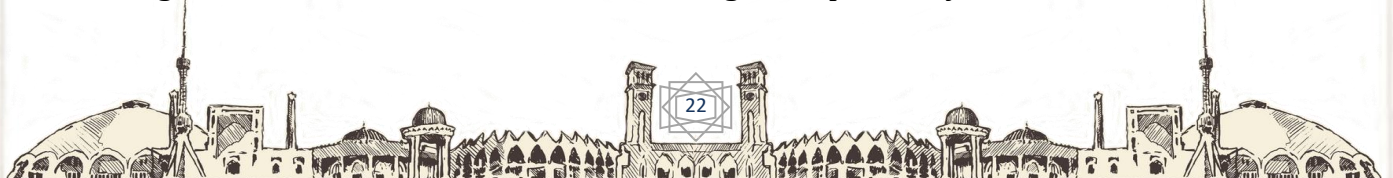
J W Goethe

Inson o'z tilining ma'no mohiyatini yaxshi anglashi uchun chet tilini, bilishi insonga yaxshi yordamchi bo'ladi. Biz o'zimiz yaratgan yangi ixtirolarimizni faqat o'zimizdagina qolib ketmasdan, dunyo saxnasiga olib chiqishimiz uchun xorijiy tillar 1-yordamchi vazifasini bajaradi. Xorijiy tillar nafaqat tili o'rganilayotgan mamlakat tarixi, madaniyati, milliy madaniy boy me'rosi va an'analari haqida ma'lumot beradi, balki o'sha davlat ilmi haqida ham bilim va ko'nikmalar hosil qiladi. Chet tillarni o'rganish natijasida o'zga tilda yaratilgan asarlarni ham o'z tilingda o'qiyotgandek tushunish, asar muallifini dunyosi, fikri bilan hech qanday yordamchilarsiz gaplasha olish imkoniyati yuzaga keladi.

Bu borada Respublikamizda sezilarli ishlarni amalga oshirilayotganligi, chet tillarni isloh qilish bo'yicha kundan kunga yangi qaror va farmonlarni ishlab chiqilishi va amalda qo'llanilishi ham fikrimizning yorqin isbotidir. Shuning natijasida o'quvchilarga dars berish jarayoni, o'qitish, o'qish tizimi butunlay oldingiga nisbatan o'zgacha tarzda olib boriladigon bo'ldi.

Biz bilgan o'qish tizimida o'quvchilarning barchasi uchun bir hil topshiriq berilar edi. Tabiiyki hammada javob har xil hatto, ba'zi o'quvchilarimizda mutlaqo javob bo'lmas ham edi. Men o'z fikrimni quyidagi misol orqali tushuntirib bermoqchiman.

Tasavvur qilaylik, biz agar maymun, fil, sigir, to'ti, sichqonga bir xil topshiriq berib, ya'ni barchangiz daraxtga chiqing desak tabiiyki maymun barcha jonzotlarni ortda qoldirib birinchilardan bo'lib chiqib ketadi. To'ti uchib, sichqon ham bir amallab chiqib olishi mumkin ammo, fil va sigirga nisbatan bu topshiriq mutlaqo mumkin bo'lmagan hodisa. Chunki ular aslo daraxtga chiqa olmaydi. Men bu bilan nima

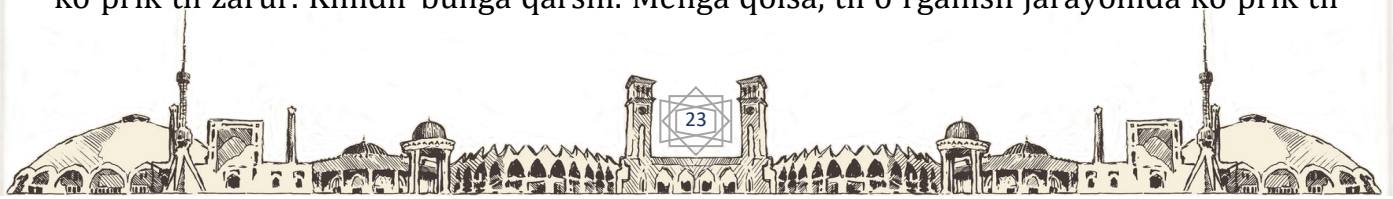

demoqchiman. O'qituvchilar biz bilgan metoddan barchaga bir hil topshiriq bergan va shu bilan birga barchaning diqqat markazida o'qituvchi bo'lgan. Faqat o'qituvchi gapirgan, vazifalarni bergan va faqat u aytganigina bajarilgan. Endi esa o'qituvchi o'quvchilarni faqat yo'naltiradi. Ularni qobiliyatiga qarab faqat individual topshiriqlar beradi. Har bir bola o'ziga berilgan topshiriq bo'yicha ishlab, uni yanada takomillashtirishga harakat qiladi. U o'zida mavjud bilimlarga asoslanib javob bera boshlaydi. Oldingiday tushunmay, hech narsa qilmay o'tirmaydi. Oson va tushunarli vazifa berilgandan keyin o'quvchida oz moz bo'lsada tushunchalar paydo bo'la boshlaydi. Eng muhimi u o'z menini o'ziga bo'lgan ishonchni kashf etadi. Yetarli javobni bera olgandan keyin darsda erkin bo'ladi, zerikmaydi. Dadil fikr yurita oladi. O'qituvchidan talab qilinadigoni ham o'quvchilarga bilim berish bilan birga ularni mustaqil bo'lishga yo'naltirish ham hisoblanadi. Yuqoridagi misol bejiz keltirilmagan. Har bir o'quvchimizni o'z dunyosidan kelib chiqib, topshiriq berishimiz kerak. Ya'ni har bir jonotni o'ziga qarab masalan: to'tini qanotlari borligini hisobga olib- uchishni, sichqonga hos hususiyat bo'lgan kovlashni, filning gavdasiga qarab, yuk ko'tarishni, maymunga esa daraxtga chiqishni topshiriq qilib berish kerak. Shunda har biri o'z ishining moxir ustasi ekanligini amalda isbot qilib bera olishadi. Zero hayotda qobiliyatsiz insonni o'zi bo'lmaydi. Shunchaki unga to'g'ri yo'nalish kerak bo'ladi, xolos. Daralarimizda o'quvchilarimizni xech narsa qilmay, tushunmay, zerikib o'tirishiga aslo yo'l qo'yib bera olmaymiz. Bizda barcha birday ishlashi lozim. Rag'bat ham albatta shunga yarasha bo'lishi kerak.

Mening fikrimcha o'quvchilarimizning ayniqsa 12 yoshgacha bo'lgan bolalarning javoblariga noto'g'ri degan so'zni ishlatmasligimiz kerak, chunki biz bu gapni bir bor aytsak, ikkinchi marta u o'sha noto'g'ri javobni ham bermay qo'yadi. Butun dunyo psihologlarining fikriga ko'ra, kichik yoshdagi bolalar psihologiyasida jazo degan so'zni o'zi yo'q. Ular faqat rag'batni biladi va undan ilhomlanadi, kuch va quvvat oladi. Shundan kelib chiqib, garchi berilgan savolga javob noto'g'ri

bo'lsada, o'quvchilarni noto'g'ri javoblarining o'zidan terib to'g'ri javobni chiqarib berish o'qituvchining bugungi kundagi eng dolzarb vazifasidir. Bu erda o'quvchida avvalo erkin fikrlash shakllanadi. Qolaversa boshqa o'quvchilar ham baxsga kirishadilar. Eng muhimi ular gapira boshlaydilar. Xorijiy til o'qituvchisining birinchi galdagi vazifasi ham o'rganilayot tilda erkin va ravon gapirtirish. O'quvchim xato qilib bo'lsa ham gapiryaptimi, demak yutuq meniki. Men uni xato qilgan bo'lsada gapirtira oldimmi, sekin asta bexato gapirishga ham o'rgata boshlayman.

Chet tillarni o'rganishda ko'prik til degan atamaga biz ko'p duch kelamiz. Buni har kim har xil tushunadi. Eng avvalo ko'prik til nima ekanligini biroz eslab olamiz. Ikki suhbatdoshlarni agar ulardan biri o'zga til vakili bo'lsa, bir birini tushunishi uchun kerak bo'lgan til ko'prik til deb yuritiladi. Ko'prik til shu jarayonda juda zarur. Ammo til o'rganish jarayoni bu butunlay boshqa narsa bo'lib, bu borada ko'prik til ko'p ham ahamiyatli deb hisoblanmaydi. Kimningdir nazarida xorijiy tilni o'rganishda ko'prik til zarur. Kimdir bunga qarshi. Menga qolsa, til o'rganish jarayonida ko'prik til

faqat asosiy qoidalar uchungina kerak. Bu nimaga? Qoida zarur, u qat'iy, o'zgarmaydigan, eng kerak jarayon bo'lib, til o'rganayotgan o'quvchini behato gapira olish ko'nikmasini yaratib beradi. Qolgan barcha narsa: salomlashish, bir biridan xol ahvol so'rash, savollar berish, berilgan savollarga javob berish (to'g'ri bo'lsa bo'lmasa), xattoki tushib ketgan ruchka haqida ham o'quvchi tushunsa, tushunmasa farqi yo'q xorijiy tilda gapirish kerak. Imo ishoralar, mimika asosiy ish qurolimiz bo'lishi kerak. Chunki tinglovchilarimiz biz aytgan gapni bugun tushunmaydi, ertaga tushunmaydi, lekin indinga tushuna boshlaydilar. Shu o'rinda men yana bir ayni haqiqatni aytib o'tmoqchiman. Agar biz barchaga tushunarli bo'lsin deb, faqat ko'prik tildan foydalanib gaplashaversak, u holda o'rganilayotgan til haqida bizda faqat tushunchalar hosil bo'ladi. Til ko'nikmasi shakllanmaydi, qoidalarni puhta o'rgatamiz, ammo bolalarni soqov qilib qo'yamiz. Yana bir tasavvur. Ikkita ona tovuq bir kunda tuhum qo'yishdi. Birinchisi nihoyatda e'tiborli, ikkinchisi ozgina beg'amroq, yoki haddan tashqari e'tiborli. Tuhumlar yorib chiqish vaqtiga yetganida ularning biridan doimgiday, ikkinchisidan esa palag'da tuhum yetilib chiqdi. Shu o'rinda biz buni til o'ragnish bilan ham bog'lashimiz mumkin. Har bir ishni me'yorida bajarsak, kutgan natijalarimizga erishish imkoniyati yanada ko'payadi.

Xulosa qilib shuni aytish mumkinki, xorijiy tillarni o'rganish orqali o'quvchilar nafaqat tili o'rganilayotgan mamlakat vakili bilan bevosita muloqot qilishi, uning fikrini tushunishi balki o'z fikrini mustaqil bayon qilish imkoniyatini ham yaratib beradi. Biz chet tillari orqali o'zimizni dunyoga tanitamiz va dunyoda sodir bo'layotgan voqea va hodisalar orqali yanada yaxshiroq tushunchalarga ega bo'lamiz. Barcha xorijiy til o'qituvchilaridan esa bu borada juda katta matonat talab qilinadi. Faqat chet tillarni to'g'ri o'rgatishni yo'lga qo'yishimiz kerak. Yuqorida aytib o'tilganday, til o'rgatish juda muhim, murakkab, mas'uliyatli jarayon. Biz xorijiy tillar o'qituvchilari shunday ishga bel bog'ladikmi, endi uni to'g'ri yo'lga qo'ya olishimiz kerak. Shundagina ko'zlagan maqsadimizga osonroq, qolaversa samaraliroq yetishamiz.

